

Tempuksen ja moduksen merkintä nganasaanin nomineissa¹

1. Johdanto

Tempus, aspekti ja modus (TAM-kategoriat) ovat verbien tunnusomaisimpia piirteitä. Toisaalta nominilausekkeita on pidetty semanttisina predikaatteina, joilla on tempuksensa (esim. Enç 1981, 1987; Musan 1995).

Mainintoja nominien tempustunnuksista on esiintynyt yksittäisten kielten kuvauksissa viimeisten 60 vuoden aikana (esim. Boas 1947 [kwakiutl] tai Hockett 1958: 238 [potowatomi]). Nordlinger ja Sadler (2004) ovat kehittäneet nominien TAM-kategorioista ensimmäisen typologisen kuvauksen. Nominien TAMin kriteerit on hahmoteltu seuraaviksi:

- nominien TAM-tunnus kuuluu nominien konjugaatioon;
- tunnus voidaan liittää kaikkiin tai melkein kaikkiin nomineihin;
- nominien TAM määrittelee nominilausekkeen tempusta, aspektia tai modusta myös lauseessa, jossa on predikaattina verbi.

Nominien TAM-kategorian vaikutusalue voi olla nominilauseke [NP] (*independent nominal TAM*) tai koko lause (*propositional nominal TAM*). Esimerkiksi monissa uralilaisissa kielissä nominipredikaateilla on tempuksen tunnuksia, joiden vaikutusalueena on koko lause eikä vain nominilauseke. Nämä tunnukset eivät ole itsenäisiä nominitempuksia. Nordlingerin ja Sadlerin käsittely ei kohdistu niihin vaan itsenäisiin, vain nominilausekkeen käsitteviin TAM-tunnuksiin. Nämä tutkijat mainitsevat noin 15 kieltä, joista löytyy verbipredikaatista riippumaton nominien TAM. Kaikki nämä ovat Etelä-Amerikan ja Australian aboriginaalien kieliä, eikä yhtään Euraasian kieltä mainita. Irina Nikolaeva (esim. 2010) on tulkinnut tundranenetsin destinatiivin itsenäiseksi nominitempukseksi, nominifutuuriksi, Nordlingerin ja Sadlerin typologian mukaisesti.

---

1. Tutkimus on osa Suomen Akatemian rahoittamaa projektia № 125225. Esimerkit, joissa ei ole merkitty lähdeä, ovat kenttätöaineistoani. Irina Nikolaeva viritti minussa kipinän nominitempusten tutkimukseen. Nikolaeva antoi myös idean laatia paradigman nganasaaninominien tempustunnuksista. Tutkimukseni ovat tehneet mahdolliseksi nganasaani-informanttini Darja Spiridonovna Momde, Nina Dentumeevna Chunanchar, Sajbare Tagubteevich Momde, Lodun Ngadeevna Turdagina, Nantu Dūbeevich Kokore, Nikolaj (Hojmūmaku) Sankeevich Chunanchar, Hela Lajmareevna Porbinaʔ ja moni muu. Kiitän artikkelini anonyymia arvioijaa rakentavasta palautteesta sekä täydennys- ja korjaus ehdotuksista.

Seuraavassa käsittelen nominien TAM-tunnuksia nganasaanissa. Kappaleessa 2 kuvailen nominifutuuria, kappaleessa 3 nominipreteritiä ja kappaleessa 4 futuurin preteritiä. Lopussa yhdistän nganasaanin nominien TAM-kategoriat paradigmaksi.

2. Nominien futuuri

Destinatiivin kategoria (tunnettu myös nimillä ”predestinatiivi” ja ”desideratiivi”) on olemassa kaikissa pohjoissamojedilaisissa kielissä. Destinatiivitunnus voidaan liittää nominiin vain silloin, kun sillä on joko omistusliitteellä ilmaistu tai genetiivimuotoinen omistaja. Destinatiivi merkitsee possessorin tulevaa tarkoitetta: ’isän hattu-DEST’ tarkoittaa isän tulevaa hattua, tai ’minun talo-DEST-ni’ tarkoittaa minun tulevaa taloani. Jos omistaja on ilmaistu genetiivillä, possessiivisuffiksi on mahdoton: ’*isän hattu-DEST-nsa.’ Destinatiivia ei löydy eteläisistä samojedikielistä, joita nykyään edustaa vain selkuppi, eikä Taimyrin niemimaalla puhuttujen pohjoissamojedilaisten kielten naapurina olevasta dolgaanista. Funktionaalisesti sama destinatiivi löytyy tunguusikielistä, esimerkiksi udegesta (Nikolaeva & Tolskaya 2001: 126–127) ja evenkistä. Pohjoissamojedilaisissa kielissä destinatiivi esiintyy nominatiivissa, akkusatiivissa tai genetiivissä, kun taas tunguusikielissä se ei ota sijatunnuksia. Ehkä sen vuoksi tunguusikielten destinatiivi on tulkittu sijaksi (Malchukov 2009: 645–646, designatiivisijan esimerkki on evenkistä).

Lausekkeen tasolla destinatiivi on omistuslausekkeen edussana. Lauseessa se voi olla subjekti, suora objekti tai adverbiaali, jolloin vastaavat sijat ovat nominatiivi (esim. 1), akkusatiivi (esim. 2) ja genetiivi (esim. 3 ja esim. 4). Sija voidaan useimmiten määrittää vain destinatiivitunnusta seuraavan omistusliitteen muodosta. Esimerkeissä merkitsen destinatiivin nominifutuuriksi (N.FUT)!

- (1) *taa-δə-mə tu-”ə.*
poro-N.FUT-1 tulla-PFV.3
Poro minulle on tullut.
- (2) *taa-δə-mtə təδa-”a-ŋ*
poro-N.FUT-ACC.2 tuoda-PFV-2
Olet tuonut itsellesi poron.
- (3) *taa-δə-nə banə bəδutə-ndu-m*
poro-N.FUT-GEN.1 koira.A/G kasvattaa-IPFV-1
Kasvatan koiraa porokseni.
(Teretšenko 1979: 102–103)
- (4) *kəntə-δə-mtə meliδə-siə-m madajšüə-δə-tə*
reki-N.FUT-2.ACC tehdä-PST-1 lahja-N.FUT-GEN.2
Tein sinulle reet lahjaksesi.

Esimerkissä 4 on kaksi destinatiivia, suora objekti akkusatiivissa ja genetiivi-adverbiaali. Nikolaeva on todennut tundranenetsin kohdalla, että destinatiivilla merkityn tarkoitteen on oltava keskustelijoille uusi asia. Sama pätee nganasaanin destinatiiviin. Tämä piirre heijastuu myös destinatiivin käytön rajoituksissa. Esimerkiksi destinatiivitunnusta ei voida liittää demonstratiivipronomiiniin, jolla viitataan keskustelussa jo mainittuun tai mainitsemattakin tuttuun tarkoitteeseen:

*mə-δə-mə tämä-N.FUT-1PX ('tämä minulle')

*taaniə-δə-mə tuo-N.FUT-1PX ('tuo/se minulle')

Destinatiivitunnus ei voi liittyä myöskään persoonapronomineihin. Muilla pronomineilla tunnus on mahdollinen, esim. *maagiə-δə-mə* 'jotakin minulle'. Tietyissä tapauksissa tunnus muuttaa lauseen merkitysvivahteen:

(5) *sili d'aδə-tə tu-''süδə?*
kuka luo-OBL.2 tulla-FUT.3
Kuka sinulle tulla-FUT?

(6) *sili-δə-rə tu-''süδə?*
kuka-N.FUT-2 FUT.3
Ketä sinulle tulisikaan! (ei sinulle kukaan tule)

Destinatiiviadverbiaalia voidaan käyttää rajoituksitta proposition sisällöstä riippumatta.

Destinatiivisubjektin ja -objektin pitää olla fokuksena. Toisin sanoen niiden pitää muodostaa sisältö, jota varten propositio lausutaan. Lauseen sanoma on predestinatiivin toteutuminen tai toteutumatta jääminen – muuten destinatiivia ei voi käyttää. Esimerkiksi, voi sanoa: 'Näin vaimo-DEST-ni[=tulevan vaimoni]', muttei voi sanoa 'Vaimo-DEST-ni[=tuleva vaimoni] tarjosi minulle lounaan'. Edellisessä propositio on 'tulevasta vaimosta', jälkimmäisessä taas propositio on lounaasta, eikä destinatiivin sisältö avaudu proposition kautta. Propositio voi olla tosi tai epätosi:

(7) *hodəsi-tə-mi'' ni-''siδə tu-''*
opettaja-N.FUT-1PL NEG-FUT.3 tulla-CONNEG
Opettaja meille ei tule.

Samojedikielissä verbi voi kongruoida objektin kanssa osoittamalla objektin luvun. Objektikonjugaatiota käytetään, jos objekti on topikaalinen (tarkoite on keskustelijoille tuttu). Objektikonjugaatio on pakollinen, kun objekti jätetään mainitsematta. Destinatiiviobjekti sulkee pois objektikonjugaation mahdollisuuden:

- (8) *bahi-δə-mə*   *koδu-*” (*kotuδə)
 peura-N.FUT-1   tappaa-IMP (*tappaa-IMP.i.SG)
 Tapa minulle peura!

Destinatiivi voidaan käsittää nominifutuuriksi Nordlingerin ja Sadlerin esittämien kriteerien mukaisesti. Voidaan puhua possessiivifutuurista, koska se on mahdollinen vain omistuslausekkeessa. Tunnus voidaan liittää kaikkiin nomineihin, ja se kuuluu nominikonjugaatioon; nominilauseke destiniatiivissa tarkoittaa verbitempuksesta riippumatonta aikaa, joka sijoittuu aikajanalla viit-tausaikaa (*reference time*) myöhemmäksi:

- (9) *huajmu-δi-nə*   *buə-d'üə-ŋ*
 kenkä-N.FUT.PL-PL.1   puhu-PST-2
 Lupasit minulle kengät.

Esimerkissä 9 puhuja on tiennyt jo puhehetkellä, ettei kenkiä ollut tuotu. 'Kengät-minulle' on futuurissa suhteessa lauseen menneeseen aikaan, joka on imperfektissa ('lupasit'). Tästä esimerkistä käy myös ilmi, että nganasaanin nominifuturi voi olla monikossa, ja monikon tunnus on *-Ti < Tə+i*. Kaksikon muoto on myös käytössä. Kaksikon tunnus seuraa nominifutuurin tunnusta: *tibikia-*”*ku-nə huajmu-δə-gəj* poika-DIM[GEN]-OBL.1 saapas-N.FUT.DU 'saapaspari pojalleni'

Castrénin mukaan (1854: 335–340), kaikissa pohjoissamojedilaisissa kie-lissä on aiemmin ollut erilliset muodot destiniatiivin yksikölle, monikolle ja kak-sikolle. Nenetsissä lukutunnus edeltää destiniatiivitunnusta, kun taas enetsissä, samoin kuin nganasaanissa, lukutunnus seuraa destiniatiivitunnusta. Teretšenko (1977: 99) luettelee tundranenetsin destiniatiivin kaksikon muodot ja huomauttaa samalla, että vain vanhempi sukupolvi käyttää niitä. Tundranenetsin destiniatiivin monikon taas voi erottaa yksiköstä vain possessiivisuffiksin muodon avulla tai (nominatiivissa) monikollisen verbikongruenssin avulla. Myös metsänenetsissä on Verbovin mukaan (1973: 75–76, aineisto 1930-luvulta) omat paradigmansa destiniatiivin yksikölle ja kaksikolle, kun taas destiniatiivin monikko eroaa yksi-köstä vain omistusliitteellä. Morfologista monikkoa kummassakaan nenetsissä ei siis ole ollut käytössä ainakaan 80 vuoteen. Haninan ja Šluinskij (2010a ja 2010b) aineistossa metsä- ja tundraenetsin destiniatiivin luku merkitään seuraavasti: monikko on käytössä omistusliitteellisessä muodossa, omistusliitteettö-mässä muodossa taas monikon ja yksikön välillä ei ole eroa, ja yksikköä käytetään monikon merkityksessä. Tutkijat näyttävät löytäneen myös destiniatiivin kaksikon muotoja, mutta heidän metsänenetsiesimerkeissään kaksikon tunnus edeltää des-tiniatiivia, kun taas Castrénin deklinaatiotaulukossa on päinvastainen järjestys: *enet'e-ddo-hu-no* mies-DEST-DU-1 'mies minulle' (Castrén 1854: 341), vrt. *te-xu-zo-z* олень-DU-DEST-2 'kaksi poroa sinulle' (Hanina, Šluinskij 2010a: 250)

Morfeemijärjestyksessä destiniatiivi, eli nominifutuuritunnus, seuraa sanan kantaa: kanta-N.FUT-PN-PC-PX. Tämä asema on tyypillinen johdokselle. Des-

tinatiivitunnus onkin tulkittu sijatunnuksen ja johdoksen rajatapaukseksi (Janhunen 1989: 300). Johdosvaihtoehto toteutuu leksikalisaatiotapauksissa:

- (10) *luu* 'vaate': *luuδə tuba''kə* nahka, joka on tarkoitettu vaatteiden valmistukseen, "nahka vaatteeksi"
- (11) *təŋə* 'kesä': *təŋəδə* 'kesää varten', *təŋəδə luu* 'vaate kesäksi'
təŋəδə kəndi-nü'' kesä-N.FUT reki.PL-PL.1.PL: kesärekemme, 'rekemme kesäksi'

Myös hankittua sukulaisuutta tarkoittaville nomineille on ominaista 'tuleva'-merkityksen omaksuminen. Suomessakin on muodostunut lekseemi 'vävykoke-las', joka tarkoittaa tulevaa vävyä. Samaa tarkoittavaa sanaa voi vapaasti käyttää eri sijoissa ja syntaktisissa asemissa myös nganasaanissa. Tällainen vapaus on osoitus leksikalisaatiosta. Merkitys 'tuleva' välittyy destinatiivitunnuksella. Esimerkissä 12 sana on latiiivissa:

- (12) *biŋi-δə-tə-nə* *maδajšülübtü-d'üə-m tuubiði''-mə*
vävy-N.FUT-LAT-OBL.1 lahjoittaa-PST-1 pyssy-1
Tulevalle vävylleni olen antanut lahjaksi pyssyni.

Toisaalta ei sanota 'sulhaskokelas', 'anoppikokelas', 'vaimokokelas'; eikä näitä ole nganasaanissakaan leksikalisoitu. Leksikalisaatio koskee vain yksittäisiä tapauksia. Pääsääntöisesti nominifutuuritunnus kuuluu konjugaatioon, joka käsittää miltei kaikki nominit.

Juha Janhunen (1989) esittää kaksi ehdokasta destinatiivin alkuperäksi, joh-timen ja sijapäätteen. Sijapäätteen tapauksessa destinatiivi olisi alkuperin ollut determinatiivi- tai translatiivisija ja olisi käytössä joko ilman omistusliitettä ja omistusliitteen kanssa. Omistusliitteetön muoto olisi vähitellen jäänyt pois ja omistusliitteellinen akkusatiivi ja nominatiivi tulisivat käyttöön. Omistusliit-teettömällä muodolla hän tarkoittaa ilmeisesti nominia, jolla ei ole omistajaa; omistajahan voi olla ilmaistu niin omistusliitteellä kuin genetiivimuotoisella substantiivilla. Jälkimmäisessä tapauksessa muodossa ei voi olla omistusliitettä, kuten ylempänä huomattiin. Janhunen ei sulje pois mahdollisuutta, että destina-tiivitunnus on uralilaista perua ja sen alkuperä on yhteinen itämerensuomaisen translatiivin kanssa, jonka alkumuoto *-ksi on identtinen samojedilaisen *tə:n kanssa. Pidän Janhusen hypoteesia todennäköisenä. Alkuaan -tə- olisi ollut translatiivi ja käytössä verbin valenssiadverbiaalina. Nykyään genetiivi on des-tinatiivin ainoa muoto, jota käytetään ilman semanttisia rajoituksia. Translatiiv-merkkityksenä oli tarkoite ja hyötyjä eli benefaktiivi. Olennaista oli ilmaista, ketä tai mitä varten tarkoite oli. Omistusliitteettömästä translatiivista tuli johdin merkityksellä 'tuleva tarkoite'. Se, että tunnuksen lähtökohtana oli sijapäätte, ei estä synkronista nominifutuuritulkintaa.

3. Nominipreteriti

Nganasaanissa preteritin tunnus *-d'əə* ja imperfektin tunnus *-SUə* muodostavat yhdessä sekä pluskvamperfektin että preteritipartisiipin: *büü-d'üə-d'əə* 'oli lähtenyt', 'joka oli lähtenyt'. Preterititunnus voidaan myös liittää substantiiveihin merkityksessä 'entinen': *X-d'əə* on 'entinen X', nominin merkityksestä riippuen tuhattu, kuollut tai ennen X-asemassa oleva. Jos preterititunnus on omistuslausekkeen edussanalla, lausekkeen muoto on *X-d'əə-PX_J* tai *J-GEN X-d'əə* ja se voi tarkoittaa (a) entistä J:lle kuuluvaa X-entiteettiä tai (b) J:n entistä omistussuhdetta X:ään. Samanlainen kaksoisselitteisyys on raportoitu esim. salish-kieliin kuuluvan halkomelemin kielen nominipreteritistä (Burton 1997: 67–68, 74). Substantiivit, jotka tarkoittavat suhdetta tai asemaa ja samalla siinä asemassa olevaa henkilöä, ovat omistusliitteettäkin kaksiselitteisiä. Esimerkiksi, *šetəgəə* tarkoittaa päällikköä, *šetəgəə-d'əə* voi tarkoittaa entistä päällikköä tai edesmennyttä päällikköä. Tulkinta tietenkin täsmentyy tilanteen kontekstista.

Kieltä täydellisesti hallitsevat puhujat havaitsevat herkästi, milloin nominipreteriti on pakollinen. Seuraavassa on esimerkki turkiksesta, joka oli jo irrotettu porosta. Poro ei ole enää elossa, joten 'poro'-sanana on oltava preteritissä:

- (13) *əmti kuhu d'esī-nə taa-d'əə-gətə (?taa-gətə)*
 tämä turkis isä-GEN.1 poro-N.PST-ABL (poro-ABL)
 Tämä turkis on isäni porosta.

Nominipreteriti ei sovi kaikille nomineille. Useimmat verisukulaisuutta tarkoittavat substantiivit eivät voi esiintyä preteritissä: *d'esī* 'isä' ei ole käytössä muodossa **d'esī-d'əə* merkityksellä 'entinen/edesmennyt isä'; *ñemi* 'äiti', *ñahu* 'isosisko', *ñad'a* 'nuorempi sisarus' eivät nekään ota preterititunnusta. Myös paraguayn guaranissa (Tonhauer 2006: 188–202) preteriti ei käy verisukulaisuutta tarkoittaviin substantiiveihin.

Preterititunnus voi leksikalisoitua. Sanasta *ñüə* '[jonkun biologinen] lapsi' muodostetaan *ñüə-d'əə* lapsi-N.PST. Se tarkoittaa aikuista lasta, joka asuu omillaan. Sana *kobtua-d'əə* tyttö-N.PST (<*kobtua* 'nuori tyttö') tarkoittaa vanhaapiikaa.

Nominipreteritillä ei ole syntaktisia rajoituksia: se on käytössä kaikissa sijoissa ja syntaktisissa funktioissa. Usein sen käyttö voisi katsoa morfosemanttiseksi kongruenssiksi, mikä näkyy kahdessa seuraavassa esimerkissä:

- (14) *honəj-d'əə luu-d'əə-mə d'üəə-d'ia-m*
 kulu-PTCP.PST vaate-N.PST-1 heittää-PST-1
 Kuluneet vaatteeni heitin roskikseen.

- (15) *?honəj-d'əə luu-mə d'üəə-d'ia-m*
 kulu-PTCP.PST vaate-1 heittää-PST-1

Määritesanalla 'kulunut' on preterititunnus. Edussana kongruoi määritteen kanssa, joten preterititunnus on siinä pakollinen (vrt. esim. 15).

4. Futuurin preteriti *-TəTə(Təə)d'əə*

Tämän moniosaisen tunnuksen identifioi kenttätyönsä aikana Michael Daniel, ja tunnuksesta raportoi Valentin Gusev (2005) nimellä *destinative irrealis*. Futuurin preteriti ei ole pelkästään tempus vaan tempus ja modus. Se suhteuttaa entiteetin tai omistussuhteen todellisuuteen ja samalla viite- ja puhehetkeen. Futuurin preteriti osoittaa, että entiteetti tai omistussuhde on ennen viitehetkeä oletettu tulevaksi muttei ole toteutunut. Omistajan yhteydessä se ilmaisee tarkoitettua mutta toteutumatta jäänyttä omistussuhdetta. Absoluuttisessa (omistajattomassa) muodossa se tarkoittaa toteutumatta jäänyttä entiteettiä. Esimerkissä 16 omistussuhde ei enää päde koska substanssia (koiraa) ei ole olemassa. Esimerkissä 17 'vaatteiksi tarkoitettut' on absoluuttinen muoto ja merkitsee vaatteiksi tarkoitettuja todennäköisesti pilaantuneita säämisköjä:

- (16) *Ljonja ban-təδəd'əə kotu-r-a''a*
 Ljonja[GEN] koira-N.FUT.PST tappaa-PASS-PFV.3
 Ljonjalle tarkoitettu koira tapettiin.

- (17) *luu-δətəd'əə'' sot'elə-məδuma''a''*
 vaate-N.FUT.PST-PL ommella-ABESS.PTCP-PL
 Vaatteiksi tarkoitettut ovat olleet ompelematta.

Muodon käytölle ei ole syntaktisia rajoitteita. Esimerkissä 18 se on lokatiivissa:

- (18) *sili d'esi-nə ma-təδətəd'əə-tənu nili-ŋi?*
 kuka isä-GEN.1 kota-N.FUT.PST-LOC asua-INTERR.3
 Kuka asuu isällesi tarkoitettuna olleessa talossa?

Nganasaanin verbeissä futuurin preteritin (*future-in-the-past*) tunnus on *''SUTə-d'əə-*: partisiippi *büü-*''*sutə-d'əə* tarkoittaa 'jonka olisi pitänyt lähteä'. Joskus puhujat käyttävät tätä tunnusta nimitunnuksen asemesta, mikä sinänsä todistaa, että nominien aikakäsité on puhujille realiteetti eikä vain tutkijoiden sepitelmä:

- (19) *komšä-''sutə-d'əə-gətənə bii-''əm*
 sulhanen/morsian-FUT.PRET-ABL-1 lähteä-PFV-1

Seuraavalla lauseella on sama merkitys:

- (20) *komšä-δətəd'əə-gətə-nə bii-''əm*
 sulhanen/morsian-N.FUT.PST-ABL-1 lähteä-PFV-1

Varsinkin vadej-nganasaanit käyttävät nomineilla mielellään futuurin preteritin verbitunnusta raskaan nimitunnuksen asemesta.

5. Päätelmät

Eugen Helimski (1994: 204, 1998: 497) ehdotti nganasaaninominien destinatiivin tulkintaa possessiivifutuuriksi ja preterititunnusta $-d'əə$ nominien preteritiksi. Irina Nikolaeva on esittänyt tundranenetsin nominitempusten paradigman, joka käsittää possessiivifutuurin ja tunnusmerkityksettömän preesensin. Nikolaeva on myös eritellyt tundranenetsin possessiivifutuurin syntaktis-semanttisia piirteitä. Nganasaanissa ja tundranenetsissä destinatiivit ovat pääpiirteissään samantyyppiset, mutta erojakin on. Suuntaus on se, että nganasaanissa destinatiivin käytölle on vähemmän rajoituksia kuin tundranenetsissä.

Nominifutuuri tarkoittaa omistussuhdetta, joka toteutuu viitehetken jälkeen. Nominifutuurin ja puhehetken väliset suhteet vaihtelevat. Nominipreteriti osoittaa omistussuhdetta tai entiteettiä, joka edeltää viitehetkeä. Se edeltää myös puhehetkeä ja puhehetkenä sitä entiteettiä ei ole enää olemassa: jos vaatteeni ovat nyt hyvät ja käytössäni, en voi sanoa niistä, että kahden vuoden päästä heitän kuluneet vaatteet- $d'əə$ -ni pois.

Futuurin preteriti asettuu nominien TAM-paradigmaan modaaliseksi tempukseksi. Se tarkoittaa entiteettiä tai omistussuhdetta, joka oli tarkoitettu todeksi, joka syystä tai toisesta jäi toteutumatta. Tämän tunnuksen merkkäama nomini edeltää viitehetkeä ja myös puhehetkeä: jos taloa tällä hetkellä rakennetaan minua varten, en voi kysyä tarkoittaen tätä taloa 'Kuka tulee asumaan [minulle tarkoitettuun] talo- $Tə-tətəTəəd'əə$ -on', koska tässä tapauksessa taloa ei rakennetakaan minulle. Tiedon, että talo on tarkoitettu minulle, pitää olla entinen.

Taulukossa 1 esitän nominien TAM-kategoriat ja niiden tunnuksot nganasaanissa. Preesensinä pidän nominin tunnusmerkitsemätöntä muotoa. Nominifutuuri toimii vain possessiivisella nominilausekkeella osoittaen omistussuhteen aikaa. Preteriti toimii sekä possessiivisessä että ei-possessiivisessä nominilausekkeessa. Futuurin preteritiä useimmiten käytetään possessiivisessä lausekkeessa mutta se on myös mahdollinen ei-possessiivisessä nominilausekkeessa.

		Possessiivi	Absoluuttinen
Tempus	Indikatiivin preesens	$-(PX)$	-
	Indikatiivin preteriti	$-D'əə(-PX)$	$-D'əə$
	Futuuri	$-Tə(-PX)$	*
Tempus-modus	Futuurin preteriti	$-TəTə(Təə)D'əə(-PX)$ $\sim''SUTə -D'əə(-PX)$	$-TəTə(Təə)D'əə$ $\sim''SUTə -D'əə$

Taulukko 1. Nominien TAM-tunnuksot

TAM-tunnuksot edeltävät muita nominitunnuksia ja seuraavat välittömästi nominivartaloa: kanta-TAM-NX-CX-PX. Kannan viereinen asema mahdollistaa tunnuksen hahmottamisen johdokseksi, ja se toimiikin joskus johdoksen tapaan, kuten leksikalisaatiotapauksot osoittavat.

Nominien TAM-tunnukset eroavat asultaan finiittiverbien vastaavista tunnuksista. Toisaalta näiden kahden välillä on aineellisiakin yhtymäkohtia. Nominipreteriti *-d'əə* on sekä preteritipartisiippi- että pluskvamperfektiverbitunnusten loppuosa. Nominifutuuri *-Tə-* voidaan identifioida verbifutuuritunnuksen *-''SUTə* loppuosaksi.

Tunnuksilla on nominilausekkeet kattava TAM-merkitys. Odotetusti nominitempukset sopivat erinomaisesti verbikantaisiin substantiiveihin, joita voidaan pitää verbien ja nominien välimuotoina. Verbikantaiset substantiivit tarkoittavat tapahtumaa, ja tapahtumat sijoittuvat luonnollisesti aikajanaan: *büüd'a* 'lähteä'; *büü-bśa-dəəd'əə-mə* lähteä-NMZ 'minun toteutumaton läh-toni'. Vaikka nominit ja verbit eroavat semantiikaltaan radikaalisti suhteessaan aikaan, nominien TAM-kategoriat ovat verrattavissa verbien vastaaviin kategorioihin. Nomini tulkitaan tavallisesti ajassa muuttumattomaksi. Mutta ajassa kaikki kuitenkin muuttuu. Nominitempukset osoittavat näiden muutosten kvalitatiivista vaihetta. Nominien TAM-paradigma asettaa uusia mittapuita nominien vertailuun ja luokitteluun ja tällä tavoin tarjoaa uusia työkaluja kielen tutkimiseen ja ymmärtämiseen.

Kirjallisuus

- Boas, Franz 1947: *Kwakiutl Grammar*. Philadelphia: American Philosophical Society.
- Burton, Strang C. 1997: Past Tense on Nouns as Death, Destruction, and Loss. – Kiyomi Kusomoto (toim.): *NELS* [North East Linguistic Society] 27: 65–77.
- Castrén, Matias Alexander 1854: *Grammatik der samojedischen Sprachen*. Herausgegeben von Anton Schiefner. St. Petersburg: Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.
- Gusev 2005 = Гусев, Валентин Юрьевич 2005: Дополнения к нганасанскому словоизменению. – Beáta Wagner-Nagy (toim.). *Mikola-konferencia 2004*. Szeged: SzTE Department of Finno-Ugristics. 15–26.
- Enç, Mürvet 1987: Anchoring Conditions for Tense. – *Linguistic Inquiry* 18: 633–657.
- 1981: *Tense without Scope: an Analysis of Nouns as indexicals*. PhD dissertation, University of Wisconsin, Madison.
- Hanina & Šluinskij 2010a = Ханина Олеся Владимировна & Андрей Болеславович Шлуинский 2010: Дестинативные формы в энецком языке (на материале лесного диалекта.) – Светлана Игоревна Буркова (toim.): *Материалы третьей международной конференции по самодистике*. Новосибирск: Любава. 247–260.
- 2010b = Ханина Олеся Владимировна, Андрей Болеславович Шлуинский 2010: Дестинативные формы в энецком языке. – Доклад на Третьей международной конференции по самодистике, 26–28 октября 2010 г., Новосибирск.

- Helimski 1994 = Хелимский, Евгений Арнольдович 1994: Очерк морфонологии словоизменительной морфологии нганасанского языка. – Хелимский, Евгений Арнольдович (toim.): *Таймырский этнолингвистический сборник*. Москва: Российский государственный гуманитарный университет. 190–221.
- 1998: Nganasan. – Daniel Abondolo (toim.): *The Uralic languages*. London: Routledge. 480–515.
- Hockett, Charles F. 1958/1960: *A Course in Modern Linguistics*. New York: MacMillan Company.
- Janhunen, Juha 1989: Samojedin predestinatiivisen deklinaation alkuperästä. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 82: 298–301.
- Malchukov, Andrej 2009: Rare and 'exotic' cases. – Andrej Malchukov & Andrew Spencer (toim.): *The Oxford Handbook of Case*. Oxford & New York: OUP. 635–648.
- Musan, Renate 1995: *On the Temporal Interpretation of Noun Phrases*, Ph.D. Dissertation, MIT: Cambridge.
- Nikolaeva, Irina 2010: Possessive future in Tundra Nenets and Northern Samoyedic. – Esitelmä konferenssissa *Syntax of the World's Languages IV*, 23–26.9.2010.
- Nordlinger, Rachel & Louisa Sadler 2004: Nominal Tense in Crosslinguistic Perspective – *Language* 80, Number 4: 776–806.
- Nikolaeva, Irina & Maria Tolskaya (2001): *Udihe*. Mouton grammar library 22. Berlin – New York: Mouton.
- Teretšenko 1977 = Терещенко, Наталия Митрофановна 1977: К генезису лично-предназначительных (дезигеративных) форм северносамодийских языков. – *Fenno-Ugristica* 4. Tartu. 95–105.
- 1979 = Терещенко, Наталия Митрофановна 1979: *Нганасанский язык*. Ленинград: Наука.
- Tonhauser, Judith 2006. *The temporal semantics of noun phrases: Evidence from Guarani*. Ph.D. Dissertation, Stanford, CA.
- Verbov 1973 = Вербов, Григорий Давыдович 1973: Диалект лесных ненцев. – *Самодийский сборник*. Новосибирск. 3–190.

Käytetyt lyhenteet

1. Lainauserkillä merkitse glottaaliksiiliin. Käytän seuraavia lyhenteitä: 1,2,3 persoona verbi-konjugaatioissa ja omistusliitteen omistajan persoona; PL.1 omistajan ensimmäinen persoona yksikössä ja monikollinen omistettu; OBL.2 obliikvisijan yksikössä olevan omistetun omistajan 2. persoonan liite; A/G samanmuotoiset akkusatiivi ja genetiivi; ABESS abessiivi; ACC akkusatiivi; ABL ablatiivi; CONNEG konnegatiivi; DEST destinatiivi sama kuin N.FUT; GEN genetiivi; IMP imperatiivi; INTERR interrogatiivi; IPFV imperfektiivinen; LAT latiivi; N.FUT nominifutuuri; N.PST nominipreteriti; N.FUT.PST futuurin preteriti; NMZ teonnimijohdin; o objektikojugaatio; PC sijatunnus; PN lukutunnus; PST imperfekti, preteriti; PTCP partisiippi; PX omistusliite; PFV perfektiivinen; PL monikko.